

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНФОРМАЦІЇ, КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА НОУ-ХАУ): ПРОБЛЕМИ

THE LEGAL REGIME OF INFORMATION, CONFIDENTIAL INFORMATION (TRADE SECRETS AND KNOW-HOW): PROBLEMS

Дідук А.Г.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Національного університету державної податкової служби України

Стаття «Правовий режим інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау)» присвячена розгляду питання про теоретичний рівень розробки категорії «правовий режим» у науці цивільного права. Загально-го поняття терміну «правовий режим» щодо об'єктів цивільного права не вироблено. У юридичній літературі з цього приводу існують різні точки зору. Тому необхідно розібратися, що слід розуміти підправовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау).

Ключові слова: правовий режим, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, комерційна таємниця, ноу-хау.

Стаття «Правовой режим информации, конфиденциальной информации (коммерческой тайны и ноу-хау)» посвящена рассмотрению вопроса о теоретическом уровне разработки категории «правовой режим» в науке гражданского права. Общего понятия термина «правовой режим» в отношении объектов гражданского права не выработано. В юридической литературе по этому поводу существуют различные точки зрения. Поэтому необходимо разобраться, что следует понимать под правовым режимом информации, конфиденциальной информации (коммерческой тайны и ноу-хау).

Ключевые слова: правовой режим, информация с ограниченным доступом, конфиденциальная информация, коммерческая тайна, ноу-хау.

This paper focuses on the question of the theoretical level, the development of the category «legal regime» in the science of civil law. It is necessary for further study of the legal regime of the object of civil law as information, confidential information (trade secret and know-how). In the legal literature on this subject, there are different points of view.

Key words: legal regime, restricted access information, confidential information, trade secrets, know-how.

Постановка проблеми. Загального поняття терміну «правовий режим» у науці цивільного права не сформульовано, а практично і більш того – немає взагалі. Тому необхідно визначити, що слід розуміти підправовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау). При цьому слід враховувати, що відкрита (загальновідома) інформація не має чітко визначеного правового режиму. Правовий режим конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) визначається внаслідок її незагальновідомості та нелегкодоступності, шляхом фактичного надання або обмеження до неї доступу третіх осіб (встановлення так званого режиму «доступності-недоступності»).

Огляд досліджень і публікацій щодо даної проблеми. Питанню щодо теоретичного рівня розробки категорії «правовий режим» у науці цивільного права приділяли увагу ряд науковців. Зокрема, дослідження терміну «правовий режим», окремих аспектів правового режиму інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) висвітлені у наукових працях: Алексєєва С. С., Бачило І. Л., Венгерова А. Б., Дозорцева В. А., Єфремова О. А., Жилінкової І. В., Жукова В. І., Іоффе О. С., Ісакова В. Б., Копилова В. А., Кохановської О. В., Красавчикова О. О., Огородова Д. В., Підпригори О. А., Підпригори О. О., Савельєва Д. А., Сенчищева В. І., Чобота О. А., Шершеневича Г. Ф., Шишки Р. Б. та ін.

Мета та завдання дослідження. Питання про правовий режим конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) наразі актуальним. В доктрині цивільного права існують різні позиції щодо цього. Тому метою даної статті є визначення базових посилко підходу щодо розуміння терміну «правовий режим» в цивільному праві.

Для досягнення поставленої мети вирішуються наступні завдання: дослідити теоретичний рівень розробки категорії «правовий режим» у науці цивільного права; визначити, що слід розуміти підправовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау).

Основний матеріал. Легальне визначення терміну «правовий режим інформації» в цивільному праві відсутнє, як немає і самого визначення поняття «правового режиму». Питання щодо теоретичного рівня розробки категорії правового режиму в науці цивільного права піднімав у свій час ще О. О. Красавчиков, який вказував на те, що загального поняття правового режиму об'єктів цивільно-правових зв'язків не сформульовано, а практично, і більш того, – їх немає взагалі. А коли йде мова про правовий режим того чи іншого різновиду об'єктів, то під цим завжди розуміють речі. А якщо при дослідженні проблем правового режиму, наприклад, винахідницького права у деяких авторів (до того ж небагатьох) іноді й зустрічається термін «правовий режим», то яке реальне явище відображає цей термін в тих випадках, коли

він застосовується в логічному зв'язку з винаходами, зрозуміти практично неможливо [1, с. 14-41].

В. І. Жуков при дослідженні поняття «правового режиму» стосовно нетілесних об'єктів цивільного права підійшов з позиції «об'єкту-дії» («чужого») поділяючи відомі погляди щодо цієї проблеми О. С. Іоффе і В. Я. Магазінера [2, с. 78]. Виказани ним думки стосовно об'єктів інтелектуальної власності, автор даної статті повністю поділяє та бере їх в якості більшої посилки при дослідженні «інформації, як такої».

Поділяється позиція даних вчених і про те, що ніякого правового режиму речей насправді немає і бути не може. В дійсності правовий режим встановлюється не для речей, а для пов'язаної з ними поведінки людей. Але оскільки речі є матеріальним об'єктом цивільного права, а дії зобов'язаних осіб (в абсолютних правовідносинах) чи зобов'язаної особи (у відносних правовідносинах) – юридичним об'єктом, то законодавець, приймаючи закон, пов'язує із властивостями, які об'єктивно притаманні матеріальному об'єкту, певні правові наслідки. Саме в цьому розумінні слід «читати» словосполучення «правовий режим» речей, але «інформація як така», – не є річчю. Інформація є досить нетиповим об'єктом для цивільного права.

Визначення ж правового режиму нетипових об'єктів цивільного права, зокрема, об'єктів інформатики, як зазначає В. І. Жуков, має певні складності, оскільки більшість їх, розміщених в ланцюгу «знання-сила», не мають чітко визначеного правового режиму. Можливо, тому до цього часу немає досить чіткої, сприйнятої науковим співтовариством вчених-цивілістів, «технології» дослідження нетипових об'єктів, як немає і універсальної «моделі» правового режиму цих об'єктів [3, с. 191-197]. Це в певній мірі можна віднести і до інформації, правовий режим якої визначити дуже складно, а іноді практично неможливо, як, наприклад, для відкритої (загальновідомої) інформації.

Однак відсутність чіткого уявлення про правовий режим нетипових об'єктів не можна пояснити одним тільки небажанням законодавця внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства. Очевидно, існує й ряд інших невирішених проблем, без вирішення яких неможливо сформулювати правовий режим нетипових об'єктів, у нашому випадку – інформації (а також конфіденційної інформації у вигляді комерційної таємниці та ноу-хау).

Так, уже доволі довгий час усіх країнах світу, здійснюються зусилля щодо формування правового режиму об'єктів програмного забезпечення ЕОМ. Думається, що якщо дана проблема не може бути вирішена так довго, то, мабуть, слід шукати нові напрямки або шляхи формування правового режиму нетипових об'єктів, у тому числі й інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау). Отже, в рамках даної наукової публікації необхідно уяснити, по-перше, що ж слід розуміти під правовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) і по-

друге, чи може бути єдиний правовий режим для всіх видів інформації?

Для вирішення першого питання, за більшу посилку візьмемо позицію В. І. Жукова, який, досліджуючи нетипові об'єкти інтелектуальної власності, зазначав, що термін «правовий режим» слід використовувати тоді, коли мова йде про властивості матеріальних чи духовних об'єктів, які детермінують поведінку особи – суб'єкта права. Де невід'ємні властивості, наприклад, об'єкта інформатики (осязаємі та неосязаемі людиною) належить іменувати атрибутами (від лат. attribuo – надаю, наділяю). Від'ємні властивості, які притаманні йому тільки в певних станах – що особливо важливо мати на увазі при «русі знань» від одного об'єкта інформатики до іншого (фазовий перехід) – надалі слід іменувати модусами (від лат. modus – міра, спосіб). В кожному об'єкті інформатики три грані, три об'єкти цивільного права, які умовно будуть позначені літерами «А», «В» і «С». Під літерою «А» будемо мати на увазі матеріальний об'єкт інформатики або, іншими словами, його матеріальний носій, наприклад, диск. Під літерою «В» будемо мати на увазі грань, яка представляє собою форму «знань» або форму змісту «знань». А під літерою «С» об'єктивне вираження цієї форми – твір. Модусні властивості цієї грані проявляються в трьох видах інформації: соціальній (людина-людина), соціально-технічній (людина-машина) і машинній (машина-машина). При такій моделі правового режиму нетипових об'єктів інтелектуальної власності об'єкт «А» може бути захищено шляхом подання ввідикаційного позову; об'єкт «В» потребує нового інституту права; об'єкт «С» може бути захищено на основі принципів авторського права [4, с. 79-83].

Якщо перенести вказані судження на об'єкт нашого дослідження – інформацію, конфіденційну інформацію (комерційну таємницю та ноу-хау), вони як і об'єкти групи «В», для захисту потребують новий інститут права, який відрізняється від вказаних вище. Оскільки інформація, конфіденційна інформація (комерційна таємниця та ноу-хау) відрізняються як від речей, так і від об'єктів права інтелектуальної власності, тому ні за допомогою ввідикаційного позову, ні одним із законів про право інтелектуальної власності їх захистити буде неможливо. Про це свідчить і судова практика України та країн континентальної (пандектної) системи права.

Виходячи із вище сказаного, під правовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) слід розуміти «врухування» законодавцем природних властивостей та ознак, які їм притаманні. Саме з цими властивостями чинне цивільне законодавство і пов'язує певні правові наслідки. Однак проблема полягає ще й в тому, що, по-перше, термін «інформація» не є виключно юридичним терміном і їй (інформації) притаманні такі властивості-ознаки, що визначають її правовий режим, які цивільному праву невідомі. По-друге, різновидам інформації притаманні свої особливі ознаки, відмінні від ознак «інформації як такої».

Так ми підійшли до вирішення другого питання, чи може бути єдиний правовий режим для такого складного, багатогранного об'єкта, яким є інформація? Думається, що це неможливо.

Згідно з чинним законодавством, за режимом доступу інформація поділяється на: 1) відкриту інформацію та 2) інформацію з обмеженим доступом (ст. 28 Закону України «Про інформацію»), яка в свою чергу ділиться на: а) конфіденційну і б) таємну (ст. 30 Закону України «Про інформацію») [5]. При цьому конфіденційна інформація включає в себе комерційну таємницю та ноу-хау, а таємна у вигляді державної таємниці регулюється відповідним законодавством [6].

Закон України «Про інформацію» не дає визначення «правового режиму», а тільки закріпив поняття «режиму доступу» до інформації. Під «режимом доступу» до інформації мається на увазі «передбачений правовими нормами порядок отримання, використання, розповсюдження та охорони інформації» (ч. 1 ст. 28) [5]. Виходячи із буквального тлумачення поняття правового режиму, напрошується висновок, що «режим доступу» до інформації складається виключно із процедурних (процесуальних) норм права, оскільки тільки вони регулюють порядок. Що ж стосується норм матеріального права, по відношенню до інформації, то вони знаходяться за рамками тієї сукупності нормативних актів, які регулюють цей порядок. Насправді мабуть – це не зовсім так. Правовий режим – це, скоріше, певна сукупність норм, які закріплені в різноманітних нормативних актах (законах і підзаконних актах) як процесуального, так і матеріального права. При цьому норми процесуального права в даній сукупності, безперечно, мають більшу вагу.

Як зазначають окремі науковці, визначити правовий режим інформації дуже складно, а іноді й зовсім неможливо [7, с. 19] у зв'язку з тим, що не може існувати єдиного правового режиму для різних видів інформації [8, с. 32].

Це вірно, оскільки по відношенню до відкритої інформації діють принципи – відкритості, доступності, свободи обміну інформацією (ст. 5 Закону України «Про інформацію») [5], що ускладнює визначення правового режиму такої інформації.

Тому В. А. Дозорцев абсолютно справедливо відмічає, що правовий режим можна визначити тільки для інформації з обмеженим доступом, а загальновідома інформація не має чітко визначеного правового режиму [9, с. 306].

Що ж стосується конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау), вона характеризується незагальновідомістю та нелегкодоступністю, комерційною цінністю або значущістю і т. д., а як наслідок, необхідністю зберігатися в секреті. Відповідно, особа, яка законно контролює таку інформацію, може надати до неї доступ, або обмежити доступ третіх осіб. З цими та іншими, притаманними їм ознаками закон і пов'язує певні правові наслідки.

Інші науковці відзначають, що, розглядаючи інформацію в юридичному аспекті, необхідно виді-

лити дві групи правових режимів, якими наділена інформація: 1) правовий режим власної інформації (наприклад, природно-масова інформація, таємниця та ін.), в таких випадках юридична та природно-наукова характеристики інформації співпадають; 2) правовий режим, який виражають інші об'єкти, наприклад, невідчужувані нематеріальні блага, безготівкові гроші, бездокументні цінні папери, докази в юридичному процесі та ін. В таких випадках для законодавця має значення не сама інформація, а інше соціальне благо, що визначає (виражає) інформація. Тут інформація виступає свого роду головною частотою для інших об'єктів правової охорони. З правової точки зору це можливо завдяки наділенню інформації різноманітними правовими режимами. Образно кажучи, інформації притаманна свого роду «юридична пластичність», тобто підвищена, порівняно з іншими явищами (наприклад, з речами), здатність сприймати зовсім різні правові режими [10, с. 18].

З цієї позиції важко погодитися, оскільки не може існувати єдиного правового режиму для різних видів інформації, та й правовий режим «інформації як такої», як було вірно підмічено, може змінюватися, не виключено, що і в рамках різних галузей права. Очевидно, тут справа не тільки в здатності інформації сприймати різні правові режими (так званій «юридичній пластичності»), а й в тому, що сам термін «правовий режим» не є однорідним, сформованим в рамках одного правового інституту явищем. Деякі об'єкти (як, наприклад, «інформація як така») здатні виступати в якості носіїв правового режиму в різних галузях права. Оскільки щодо них можуть виникати різні правовідносини, в тому числі й у різних галузях права, і у кожного правовідношення буде свій об'єкт у вигляді інформації, то очевидно кожна галузь права може мати «свій» специфічний «правовий режим інформації».

Так, наприклад, цивільно-правовий режим інформації буде вичерпуватися майже виключно цивільно-правовим регулюванням, направленим на неї. При цьому деякі цивільно-правові можливості (які надаються суб'єкту цивільним правом) можуть бути поглинуті відповідними заборонами, які встановлені, наприклад, засобами адміністративного або кримінального права. Таким чином, можливою є ситуація застосування цивільно-правових способів захисту проти необґрунтовано (з точки зору цивільного права) встановлених адміністративних заборон, кримінально-правових обмежень та ін.

Виходячи із цього, слід уяснити, що означає термін «правовий режим» і чи застосовний він до нетипових об'єктів (зокрема, до інформації). Досліджуючи поняття правового режиму, В. І. Сенчищев стверджує, що правовий режим є сукупністю всіх позитивно-правових приписів, що містяться в імперативних та диспозитивних нормах, заснованих на них (або які їм не суперечать) суб'єктивно-правових притязань, існуючих та дійсних з точки зору права і які у відповідних випадках визначають права, обов'язки, дозволи, заборони та приписи абсолютно всіх осіб (або по відношенню до абсолютно всіх осіб) з при-

воду того предмета (явища), щодо якого вони встановлені [11, с. 140]. Таким чином, правовий режим об'єднує всю сукупність прав, обов'язків, дозволів та заборон безвідносно до особистості суб'єктів, яким вони належать або адресовані.

В юридичній літературі спробу загальнотеоретичного осмислення категорії «правовий режим» здійснив відомий теоретик В. Б. Ісаков. Він в загальних рисах визначив правовий режим як порядок регулювання, виражений в багатообразному комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, які створюють особливий напрямок регулювання [12, с. 34-39].

Виходячи із вказаної позиції, правовий режим можна розглядати як один із елементів правового інструменту, який об'єднує певний комплекс правових засобів. І з цієї точки зору ефективно використання правових засобів при вирішенні тих або інших поставлених спеціальних завдань значній мірі полягає в тому, щоб вибрати оптимальний для вирішення відповідної задачі правовий режим, належно обробити його відповідно специфіці поставленої задачі та змісту відносин, які регулюються. Причому, як відмічає С. С. Алексєєв, питання про правові режими (за винятком питання про режим галузей) виникає, як правило, повідношенню не до всіх складових правового регулювання, а головним чином щодо суб'єктивних прав. Щоправда, сама характеристика правових режимів нерідко дається щодо певних об'єктів, але «режим об'єкта» – тільки скорочене словесне позначення порядку регулювання, вираженого

в характері та об'ємі прав по відношенню до об'єкта. Як правило в основі юридичних режимів лежить той або інший спосіб правового регулювання. Стосовно кожного юридичного режиму можна достатньо чітко визначити, що лежить в його основі – заборона, дозвіл або позитивне зобов'язання (з урахуванням деяких винятків) [13, с. 372-375].

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що в межах поставленої задачі, необхідно вибрати і дослідити оптимальний правовий режим інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау), з урахуванням її природних властивостей. Однак це не є можливим із ряду причин, по-перше, щодо «інформації як такої» не може існувати єдиного правового режиму; по-друге, «інформація як така» є багатограним об'єктом, здатним перехрещуватися в різних правовідносинах і не тільки в цивільному праві; по-третє, механізм правового регулювання інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) буде іншим – відмінним від речей і від об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки ні за допомогою виндикаційного позову, ні одним із законів про право інтелектуальної власності їх захистити не можна.

Виходячи з цього, термін «правовий режим інформації» є тільки умовним терміном. Насправді ж під правовим режимом інформації, конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау) слід розуміти «урахування» законодавцем природних властивостей та ознак, які їм притаманні і з якими цивільне законодавство може пов'язувати певні правові наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Красавчиков О. А. Правовой режим изобретений: постановка вопроса : сборник научных статей / Красавчиков О. А. / Проблемы советского изобретательского права. – Свердловск, 1983. – 350 с.
2. Жуков В. И. Методология подхода к объектам информатики как к объектам гражданского правоотношения : сборник научных статей / Жуков В. И. / Правовое государство. Проблемы правотворчества. – Тарту, 1988. – 260 с.
3. Жуков В. И. Правовой режим нетипичных объектов интеллектуальной собственности : сборник научных статей / Жуков В. И. / Правовое государство. Проблемы правотворчества. – Тарту, 1989. – 256 с.
4. Жуков В. И. Некоторые аспекты охраны математического обеспечения ЭВМ нормами авторского права / В. И. Жуков / Проблемы социалистической законности. – 1987. – Вып. 20. – С. 79–83.
5. Закон України «Про інформацію» : за станом на 2 жовтня 1992 р., № 2657-2 / Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 48. – Ст. 650.
6. Закон України «Про державну таємницю» : за станом на 21.01.1994 р., № 3855-12 / Відомості Верховної Ради України, 1994. – № 16. – Ст. 93.
7. Ефремов А. А. Информация как объект интеллектуальной собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www/infolav.hut.ru/works/.
8. Савельев Д. А. Информация и интеллектуальная собственность как объекты гражданского права [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.law.agava.ru/inf-pravo.works/.
9. Дозорцев В. А. Понятие «исключительных прав» как особой категории : сборник научных статей / Дозорцев В. А. / Проблемы современного гражданского права / Под ред. В. А. Литовкина. – М. : Городец, 2000. – 384 с.
10. Огородов Д. В. Правовое регулирование отношений в информационной сфере : автореф. дис. ... на здобуття наук ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс, семейное право, международное частное право» / Д. В. Огородов. – Академия РАН. – М., 2002. – 21 с.
11. Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения : сборник научных статей / Сенчищев В. И. / Общее понятие. Актуальные проблемы гражданского права / Под ред. М. И. Брагинского. – М. : Исследовательский центр частного права. Российская школа частного права, 1999. – 320 с.
12. Исаков В. Б. Правовые режимы и их совершенствование : монография / Исаков В. Б. – Свердловск, 1982. – 280 с.
13. Алексєєв С. С. Право: азбука–теорія–філософія : учебник по теории права / Алексєєв С. С. / Опыт комплексного исследования. – М., 1999. – 460 с.